

EKOLOGIK MADANIYAT SHAXSIY MAS'ULIYAT

Alimova Dildora Mamatqulovna

Hamid Olimjon va Zulfiya ijod maktabi Tarbiyachi pedagog dildoralimovaa@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada global iqlim o'zgarishiga sabab bo'layotgan inson omilining tabiatga ta'sirini kamytirish tavsiyalari, ekologik barqarorlikni saqlashning qonuniy asoslari va fuqarolarning tabiatni asrash uchun qiladigan say harakatlari nazariy jihatdan yoritilgan.

Kalit so'zlar: global, ekologiya, ekpluatatsiya, davlat, fuqaro, qonun, huquq, mas'uliyat, tabiat, salomatlik.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat tabiatni tobora ko'proq ekspluatatsiya qilmoqda, evaziga hech narsa bermayapti. Intensiv sanoat rivojlanishi, ekologik ofatlar, transport faoliyati va keng ko'lamli yog'och kesish sayyoramizning tabiiy resurslarining jiddiy ifloslanishi va kamayib ketishiga olib keldi.

Odamlar tabiat bilan muloqot qilish, uning qonuniyatlarini anglash jarayonida asta-sekin o'zini tutish normalari va qoidalarini o'rnatib kelgan va tabiatni buzish bilan inson o'z kelajagini buzishi mumkinligini tushunib yetgan. Ming yillar davomida xalq an'analari yashash joyini va Yerdagi barcha hayotiy omillarni saqlashga qaratilgan. Tabiat va uni asrash azaldan turli xalqlar ijodida muhim o'rin egallagan. To'plangan bilim va ko'nikmalar avloddan-avlodga o'tib, yerga, vatanga muhabbat, uni asrab-avaylash zarurati tarbiyalanib kelgan.

Hozirda insoniyat global ekologik inqirozga duch kelmoqda [1]. Bunday sharoitda, ham shaxslar, ham butun jamiyat o'rtasida ekologik xabardorlikning past darajasi muammosi ayniqsa keskin. Vatanimizda o'z ehtiyojlarimizni qondirishga intilayotganimizda insonning atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida" Qonun bilan tartibga solinadi². Ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, ekologik xabardorlik va ekologik ta'lim darajasi global ekologik vaziyat bilan chambarchas bog'liq.

Atrof-muhit xabardorligi umumiy inson madaniyatining bir qismidir. U odamlar va tabiat o'rtasidagi munosabatlar bilan bog'liq barcha masalalarni qamrab oladi. Ushbu mavzu bo'yicha materiallarni o'rganish jarayonida ekologik ta'lim, ong va tafakkur bir-biri bilan chambarchas bog'liq degan xulosaga kelishdi. Ekologik ta'lim ekologiya sohasida ilmiy bilimlarni egallashni nazarda tutadi. Atrof-muhitni anglash - bu insonning tabiatga ta'sir qilish qobiliyatini tushunish, ushbu faoliyatning yakuniy natijalarini tushunish va o'zini ekologik tizimning elementi sifatida anglashdir. Atrof-muhitni muhofaza qilish tafakkuri - bu muayyan hayotiy vaziyatlarda ongli ravishda qaror qabul qilish va atrof-muhitga zarar yetkazmasdan yoki ekologik vaziyatni yomonlashtirmasdan turli tadbirlarni amalga oshirishdir. Bu tushunchalar ekologik madaniyatning mohiyatini belgilaydi.

² <https://lex.uz/acts/-107115>

Har kim qulay atrof-muhitga, uning holati to'g'risidagi ishonchli axborotga ega bo'lish huquqiga ega. Davlat fuqarolarning ekologik huquqlarini ta'minlash va atrof-muhitga zararli ta'sir ko'rsatilishiga yo'l qo'ymaslik maqsadida shaharsozlik faoliyati sohasida jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi³.

Yaqinlashib kelayotgan global ekologik inqiroz sharoitida butun aholi, ayniqsa bolalar va o'smirlar o'rtasida ekologik xabardorlik darajasini oshirish juda muhimdir. Yosh avlodni yashashga yaroqli muhitni saqlashga jalb qilish juda muhimdir. Atrof-muhit madaniyatining rivojlanishi bevosita insonning tabiat bilan o'zaro ta'siriga bog'liq [2].

Bunday o'zaro ta'sirlar qanchalik tez-tez bo'lsa, ekologik ongning rivojlantirish jarayoni shunchalik samarali bo'ladi. Insoniyat jamiyati va tirik tabiat o'rtasidagi yaqin bog'liqlik tufayli shaxslar uchun ekologik ta'lim masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Hozirgi vaqtda ekologik ta'lim va xabardorlikka qaratilgan keng ko'lamli tadbirlar va usullar mavjud, xususan: bolalarni o'z ona mintaqalarining tabiiy go'zalligini o'rganish va o'rganish uchun piyoda sayohatlar va o'lkashunoslik ekspeditsiyalariga jalb qilish, o'z shahridagi atrof-muhitni muhofaza qilish kompaniyalarida ishtirok etish, ekologik klublarda ishlash va daryolar va ko'lmaklar bo'yidagi parklar, o'rmonlar va dam olish maskanlarini tozalash kabi jamoat ishlarida ishtirok etish. Vatanimizdagi noqulay ekologik vaziyatni hisobga olgan holda, yosh avlodning ekologik ta'limi va xabardorligi ayniqsa dolzarbdir.

Shuni ta'kidlash kerakki, ekologik ta'lim va xabardorlik erta bolalikdan boshlanishi kerak. Masalan, maktabgacha ta'lim muassasalari asosiy ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshirishga qaratilgan o'yin asosidagi tadbirlarni taklif qilishi mumkin. Umumiy ta'lim muassasalari (maktablar, litseylar va gimnaziyalar) bolalarning atrof-muhit haqidagi mavjud bilimlarini mustahkamlash va rivojlantirishga yordam beradi va ularning ta'limi orqali o'z harakatlari uchun mas'uliyat va tabiatni muhofaza qilish zarurligiga ishonchga asoslangan zamonaviy ekologik dunyoqarash asoslarini rivojlantiradi.

Oliy ta'lim muassasalari va qo'shimcha ta'lim muassasalari o'zlarining xilma-xil dasturlari va kurslari bilan ekologik bilimlar va zamonaviy ekologik madaniyatni yanada rivojlantirishga ham hissa qo'shadilar. Bunga yaxshi misol sifatida rus tadqiqotchisi T.V. Veryasova [3] tomonidan boshqariladigan, estetik tarbiya bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazadigan "Go'zal nutq" ta'lim va rivojlanish markazini keltirish mumkin. Bolalar va o'smirlar uchun ekologik ta'limga bag'ishlangan jamoat tashkilotlari ham muhim rol o'ynaydi.

Ekologik madaniyatni tarbiyalash jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ko'p qo'llaniladigan "madaniyat", "ekologik madaniyat", "ekologik ta'lim" kabi tushunchalar mazmuniga alohida e'tibor qaratish lozim. Faylasuflar, madaniyatshunoslar, psixologlar, o'qituvchilar, ekologlar ekologik madaniyatning roli haqida ma'lum tushunchalarni ishlab chiqishgan. Sivilizatsiyalar siljishi va sayyoraviy o'zgarishlar bosqichida aynan ekologik madaniyat sayyorani, butun insoniyatni qutqarib, rivojlanishning yangi sifat bosqichiga olib chiqa oladigan najot ekanligi har bir shaxsning ongida mustahkam o'rnatilishga erishish talab etiladi. Ekologik madaniyat tushunchasiga, uni umumiy madaniyat tushunchasiga

³ <https://lex.uz/uz/docs/-6445145#-6445572>

aylantirish imkonini beradigan sifatlar kiritila boshlandi. Bu jarayon o'z ichida shaxsni tarbiyalash va uni ijtimoiy-madaniy shaxs sifatida shakllantirish bosqichlarini o'z ichiga oladi [4, 5]. Ekologik madaniyat - bu inson hayotining sohasi bo'lib, u yerda ekologik qiyinchiliklarga javob topish kerak, chunki u hayotiy ma'no yoki umuminsoniy qadriyatlarga asoslanadi. Insonning atrof-muhit bilan o'zaro munosabati sifati doimo u tashuvchisi bo'lgan madaniyat darajasini aks ettiradi. Ekologik madaniyat insonning ekologik faoliyatni to'g'ri amalga oshirish qobiliyatining yuqori darajasini nazarda tutadi.

Ekologik madaniyatning o'zagini jamiyat va tabiat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning umuminsoniy maqsadlari, ekologik yo'nalishlarni, umuminsoniy qadriyatlarni qadrlash, shuningdek, ularni idrok etish va ularga erishishning tarixan belgilangan usullari tashkil etadi [6, 7].

Xulosa. Ekologik madaniyatni qabul qilish uni doimiy idrok etish har bir fuqaroning ya'ni shaxsning zimmasidagi qonuniy burchidir. Bu esa tabiatga nisbatan har doim ijboiy munosabtda bo'lish kerkliligini anglatadi, bu tarbiya esa nafaqat ta'lim muassasalari bali oiladan boshlanmog'i darkor. Har bir shaxs tabiatni sevishi uni asrashi bu kelajakka qoldirayotgan eng katta boyligidir.

FODALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Новиков, Ю. В. Экология, окружающая среда и человек: учебное пособие для вузов, средних школ и колледжей. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2005. – 386 с.
2. Горелов, А. А. Человек – гармония – природа / А. А. Горелов. – М.: Наука, 1990. – 192 с.
3. Учебно-развивающий центр «Красивая речь»: [Электронный ресурс]. 2012-2015. Режим доступа : <http://logopedcenter.ru> (дата обращения: 23.03.2015).
4. Алексеев, С.В. Экология: наука и область образования: методические рекомендации / С.В. Алексеев. —СПб., 1994. —55с.
5. Бердяев, Н.А. О культуре /Н.А.Бердяев//Хрестоматия по культурологии / под ред. А.А. Рудигина. -М.: Центр, 1998. -С.81-104.
6. Барышникова, Г.Б. К вопросу о технологии воспитания экологической культуры учащихся младших классов /Г.Б. Барышникова. -М., 1998.-7 с.
7. Xajievna, S. S. (2023). Kimyoni o'qitishda innovatsion yondashuvdan foydalanish. Science and innovation,2(Special Issue 7), 114-117